

Prof. dr hab. Jadwiga Glumińska-Pawlic

Katedra Prawa Finansowego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

R E C E N Z J A

Rozprawy doktorskiej Pana magistra Jana Bromskiego

pt. „Modele prawnofinansowe udzielania pomocy humanitarnej na przykładzie aktualnego konfliktu w Syrii”

Olsztyn 2019 r., 297 stron maszynopisu.

I. Uwagi ogólne.

Recenzowana praca doktorska jest opracowaniem obszernym, liczącym wraz z wykazami materiałów źródłowych 297 stron (tekst zasadniczy obejmuje 262 strony). Na potrzeby niniejszej recenzji zastosowane zostały następujące kryteria i elementy oceny:

- trafność wyboru obszaru, przedmiotu badań i tematu rozprawy,
- oryginalność tez naukowych, złożoność celów badawczych, struktura rozprawy,
- przydatność praktyczna rozprawy,
- stopień realizacji założeń badawczych,
- skala uwag merytorycznych i formalnych,
- konkluzja końcowa.

II. Ocena pracy przedłożonej do recenzji

1. Wybór tematu rozprawy doktorskiej należy uznać za w pełni uzasadniony i cenny zarówno z teoretycznego, jak i z praktycznego punktu widzenia. O trafności podjęcia rozważań na ten temat może świadczyć również fakt, iż na gruncie polskiego prawa finansowego problematyka finansowania pomocy humanitarnej nie była dotychczas podejmowana. Poruszane w pracy zagadnienia są niezwykle istotne i aktualne zwłaszcza ze względu na to, że kształt, forma i sposoby prowadzenia wojen zmieniały się w ciągu stuleci, a współczesny konflikt zbrojny znacznie różni się od

wojen, które znane są z historii. Jak słusznie podkreśla Autor – przedmiotem wojny jest władza, a w jej efekcie dąży się do zdobycia możliwości decydowania o losach danego terytorium, zamieszkującej go ludności i dóbr, które na nim się znajdują. Z punktu widzenia konfliktu zbrojnego istotny jest problem właściwej ochrony praw człowieka podczas jego trwania, bowiem wojna jest stanem, w którym działanie niektórych spośród tych praw zostaje wyłączone, innych zaś ograniczone. Charakterystyczne dla praw człowieka jest to, że nie pochodzą one z nadania, a przysługują każdemu człowiekowi z racji bycia człowiekiem, bez względu na kolor skóry, rasę, narodowość, miejsce urodzenia, zamieszkania czy wyznanie. Stąd też określone prawa przysługują osobom nawet wówczas, gdy te nie zdają sobie z tego sprawy. Jednakże akceptacja uniwersalnych wartości jest trudna i wymaga czasu, zwłaszcza ze względu na szeroko rozumiane różnice kulturowe. O ile bowiem samo prawo łatwo jest zmienić, o tyle ludzkie wychowanie, przyzwyczajenia, czy też kulturę w ogóle – bardzo trudno. Warto także zauważyć, że analiza problemów i dylematów humanitarnych wynikających z konfliktów zbrojnych prowadzi do wniosku, iż humanitarna interwencja może być użytecznym uzasadnieniem dla podejmowania akcji militarnych, często również w celu realizacji własnych określonych interesów politycznych czy gospodarczych. Natomiast asymetria współczesnego konfliktu zbrojnego, którego ofiarami jest najczęściej ludność cywilna, polega na bezwzględnej konieczności przestrzegania pewnych zasad przez jedną ze stron konfliktu i absolutnym ich ignorowaniu przez drugą. Dla jednych wojna staje się grą z coraz bardziej złożonymi regułami, dla drugich żadnych reguł nie ma, a jest do osiągnięcia jeden tylko złożony z góry cel.

Recenzowana praca w wielu aspektach jest dziełem bardzo interesującym, a nawet nowatorskim. Temat, forma, treść i zakres rozważanej problematyki, a także przyjęta metodologia i sformułowane wnioski zasługują na pozytywną ocenę. Autor przedstawił pracę oryginalną pod względem koncepcji merytorycznej – zwłaszcza, że problem i źródła finansowania pomocy humanitarnej, a także jej skuteczność nie jest w polskiej praktyce zjawiskiem powszechnym, a sposób wydatkowania środków przeznaczonych na ten cel może budzić wątpliwości. Poruszana w pracy problematyka jest niezwykle istotna i aktualna ze względu zwłaszcza na to, że kryzys w Syrii, którego podłożem jest konflikt religijny, nadal trwa i niesie za sobą różnego rodzaju sankcje międzynarodowe, które pogłębiają zarówno kryzys finansowy, jak i humanitarny. Ponadto za trafnością wyboru tematu przemawia dodatkowo fakt, że Autor – mając

na uwadze cierpienia ludności cywilnej – zwłaszcza syryjskich chrześcijan – poszukuje odpowiedzi na pytanie „jak pomagać, aby skutecznie pomóc, i jak finansować tę pomoc”?

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska jest pierwszym tak kompleksowym opracowaniem, które posiada walor nie tylko naukowy, ale również praktyczny, co wynika także z emocjonalnego zaangażowania jej Autora. Oceniana dysertacja stanowi niewątpliwie odpowiedź na istniejącą w tej materii lukę w prawniczej literaturze przedmiotu i jest udaną próbą przedstawienia oraz zaproponowania pewnych regulacji w celu rozwiązania problemów pojawiających się w praktyce, związanych z udzielaniem pomocy humanitarnej i jej efektywnym wykorzystaniem. Wiedza i doświadczenie praktyczne Doktoranta niewątpliwie wpłynęły na wysoką jakość merytoryczną niniejszej rozprawy doktorskiej.

Te wszystkie argumenty świadczą o trafności wyboru tematu rozprawy.

2. Recenzowana praca w wielu aspektach jest dziełem bardzo interesującym, a nawet nowatorskim. Temat, forma, treść i zakres rozważanej problematyki, a także przyjęta metodologia i sformułowane wnioski zasługują na pozytywną ocenę. Zasadniczym założeniem Autora było dokonanie kompleksowej analizy zagadnień związków prawa finansowego z międzynarodowym prawem humanitarnym konfliktów zbrojnych i prawem praw człowieka, przy wykorzystaniu wyodrębnionych modeli pomocowych oraz ukazanie ich nierozzerwalnych związków. Autor podjął także udaną próbę głębokiej analizy modeli prawnofinansowych udzielania pomocy humanitarnej, przyjętych przez kraje Grupy Wyszehradzkiej, Niemcy i Liban podkreślając, że są to zgoła odmienne modele, o różnych celach gospodarczych, zróżnicowanym podejściu i użytych siłach i środkach.

Doktorant starał się także znaleźć odpowiedź na pytanie o skuteczność tych modeli w wymiarze humanitarnym, politycznym i gospodarczym, rozpatrując je zwłaszcza z punktu widzenia celów gospodarczych, którym mają służyć i ich skuteczności pomocowej w ujęciu humanitarnym. Słusznie też zauważył, że modele te należy badać osobno, gdyż niezwykle trudno je porównywać, zwłaszcza że są one uzależnione i podporządkowane celom gospodarczym lub politycznym danego państwa podejmującego decyzję nie tylko o udzieleniu pomocy humanitarnej, ale i o sposobie jej udzielenia. Należy zgodzić się z zaprezentowanym poglądem, że decyzja o udzieleniu pomocy humanitarnej nie płynie zazwyczaj „z potrzeby serc”, a z potrzeby osiągnięcia z góry powziętych celów politycznych i gospodarczych.

Biorąc pod uwagę podstawowy cel pracy Doktorant sformułował trzy hipotezy badawcze, starając się odpowiedzieć na pytania:

- o korzyści gospodarcze wynikające z przyjmowania uchodźców w krajach o zdecydowanie odmiennej kulturze, lecz posiadających środki finansowe,

- o to, czy pomaganie „na miejscu” – w kraju pochodzenia – jest słuszną drogą pomocy oraz

- czy emigracja może być sposobem udzielania pomocy humanitarnej, a jeżeli tak to czy jest środkiem krótkotrwałym, który niesie za sobą inne kryzysy, takie jak załamanie tożsamości społeczeństwa, zagrożenie terroryzmem oraz konsekwencje polityczne?

Nadto Autor podjął próbę analizy sytuacji ekonomicznej Arabskiej Republiki Syryjskiej i wpływu wojny – kryzysu – na sytuację gospodarczo-finansową tego kraju i jego „zwykłych obywateli”, a także, w pewnym zakresie, analizy problemu przyczyn uchodźstwa pojedynczych osób, jak i przyczyn znajdowania się w sytuacji, w której niezbędna jest pomoc humanitarna w ogólności. Dokonał także analizy wpływu rodzaju konfliktu–sytuacji skutkującej potrzebami humanitarnymi na metody udzielania pomocy, na koszty oraz związaną z nimi finansową politykę międzynarodową państw. Na pytania postawione jako cel badawczy Doktorant starał się odpowiedzieć dokonując analizy przepisów prawa krajowego, unijnego oraz międzynarodowego, poglądów doktryny, orzeczeń sądów i trybunałów, raportów, opinii doradczych oraz własnych doświadczeń związanych z pobytami w rejonie konfliktu. Analiza ta pozwoliła mu dokonać oceny istniejących rozwiązań oraz sformułować postulaty *de lege ferenda*.

Zasadnicza teza rozprawy legła u podstaw zarówno koncepcji samej dysertacji, zakresu prowadzonych rozważań teoretycznych, jak również zastosowanych metod badawczych. W celu weryfikacji hipotez badawczych w pracy zastosowane zostały różne metody badawcze, zróżnicowane dla poszczególnych rozdziałów. I tak w pierwszym rozdziale przeważa metoda ekonomicznej analizy prawa, która kładzie szczególny nacisk na badanie efektywności ekonomicznej rozwiązań prawnych w sytuacji szczególnej, jaką jest stan wojny (kryzysu syryjskiego). Ponadto – w celu przedstawienia genezy konfliktu i zarysu jego przebiegu – wykorzystane zostały również metoda historyczna i syntetyczna oraz metoda empiryczna, oparta na obserwacjach osobistych Autora pracy. W rozdziałach drugim i trzecim wiodącymi metodami badawczymi były metody dogmatyczna, teoretycznoprawna

i prawnoporównawcza, a w czwartym metoda syntetyczna, jako kładąca nacisk na zestawienie i ujęcie w całość szczegółów analizy: dogmatycznej, ekonomicznej analizy prawa oraz funkcjonalnej. Metodami badawczymi charakterystycznymi dla całości pracy są również metoda analizy orzecznictwa i analizy piśmiennictwa. Podkreślić należy, że recenzowana praca ma charakter interdyscyplinarny – dotyczy zagadnień będących przedmiotem zainteresowania prawa międzynarodowego publicznego, prawa finansów międzynarodowych, ekonomii i ekonomicznej analizy prawa.

Podstawowy materiał badawczy stanowił dorobek doktryny, regulacje prawne oraz orzecznictwo sądów i trybunałów (w tym orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka). Należy zatem docenić pracę związaną z wyselekcjonowaniem i doбором tak bogatego materiału źródłowego i dorobku judykatury. Przeprowadzona analiza pozwoliła Doktorantowi na refleksję nad stanem regulacji prawnych, zaś w ujęciu praktycznym praca miała umożliwić wykazanie, iż pomoc humanitarna to w rzeczywistości pomoc finansowa, której udzielenie może pociągnąć za sobą określone konsekwencje. Praca jest dobrze przygotowana pod względem metodologicznym, a jej koncepcja i zakresły obszar badawczy są przemyślane i konsekwentnie podporządkowane założonemu celowi.

3. Dysertacja składa się ze wstępu, czterech rozdziałów i podsumowania. Na końcu rozprawy ujęto bibliografię oraz usystematyzowany wykaz opinii doradczych, raportów, analiz i orzecznictwa, a także aktów prawnych. Zasadniczy cel pracy, jak też przyjęte hipotezy badawcze zdeterminowały strukturę rozprawy i konwencję prowadzonych w niej rozważań. To z kolei spowodowało, że Autor przeprowadził szczegółową analizę postawionego problemu z wykorzystaniem wskazanych metod badawczych. Tytuły poszczególnych rozdziałów oraz ich zawartość są dobrze powiązane z zakresem rozprawy i stanowią udaną próbę rozwinięcia założonych wyzwań badawczych. Także kolejność rozdziałów w recenzowanej dysertacji nie budzi wątpliwości, ponieważ stanowią one logiczny ciąg zdarzeń.

Rozdział pierwszy (s. 13-34) jest wprowadzeniem do właściwych rozważań. Trudno bowiem analizować aktualny stan bez odniesienia się do istoty problemu, wskazania jaką mieszanką narodowościowo-społeczną jest terytorium Bliskiego Wschodu i wyjaśnienia przynajmniej potocznego znaczenia pojęcia i genezy obecnego konfliktu w Syrii. W rozdziale tym znalazł się opis zdarzeń – może nie do końca znanych, które uznawane są za bezpośrednią przyczynę wojny. Autor podjął także próbę kompleksowej analizy sytuacji gospodarczo-społeczno-finansowo-prawnej

Arabskiej Republiki Syryjskiej na przestrzeni ostatnich lat i starał się ukazać bezpośredni wpływ trwającego konfliktu na tę sytuację, wykorzystując niepublikowane dokumenty, do których uzyskał dostęp dzięki pracy w „Fundacji Aramejskiej – Pomoc Chrześcijanom Bliskiego Wschodu”. Na pozytywną ocenę zasługuje także omówienie w tym rozdziale problemu inflacji i deficytu budżetowego.

W rozdziale drugim (s. 35-144) Autor przedstawił problematykę konfliktów zbrojnych i udzielania pomocy humanitarnej jako takiej, także na przykładzie trwającego w Syrii konfliktu zbrojnego. W rozdziale tym Autor poruszył kwestie dylematów humanitarnych wynikających z konfliktów zbrojnych, prawnych ograniczeń dotyczących środków i metod prowadzenia działań zbrojnych oraz zastosowania praw człowieka w realiach konfliktu zbrojnego. Opisał również zagadnienia regulacji prawa międzynarodowego i krajowego dotyczące pomocy humanitarnej oraz problematykę ochrony podstawowych praw i wolności jednostek w czasie trwania konfliktów zbrojnych. Ponadto przedstawił zagadnienia dotyczące kwestii kategorii osób uprawnionych do uzyskania pomocy humanitarnej, dawców organizowania pomocy humanitarnej, a także norm i zasad prawnej ochrony mienia oraz ludności cywilnej niezaangażowanej w działania zbrojne.

W kolejnym rozdziale (trzecim – s. 145-186) rozważania koncentrują się na omówieniu uwarunkowań prawnych udzielania pomocy humanitarnej w krajach Bliskiego Wschodu. Doktorant omówił także potrzeby humanitarne krajów tej części świata oraz prawne metody eliminowania groźby agresji i użycia siły w stosunkach międzynarodowych. Rozdział zawiera też rozważania poświęcone uwarunkowaniom udzielania pomocy humanitarnej w sytuacji klęsk żywiołowych i konfliktów zbrojnych, a także porusza problematykę zwalczania dyskryminacji w udzielaniu pomocy humanitarnej. Tę część pracy kończą uwagi na temat inicjatyw prawnych na rzecz eliminowania problemów uchodźstwa.

Wreszcie rozdział czwarty pracy (s. 187-257) – najistotniejszy z punktu widzenia problematyki finansowania pomocy – zawiera analizę i syntezę modeli prawnofinansowych udzielania pomocy humanitarnej przyjętych przez Republikę Federalną Niemiec, Liban i państwa Grupy Wyszehradzkiej. W pierwszej kolejności przedstawia misję prewencyjną i stabilizacyjną państw Grupy Wyszehradzkiej w ramach przyjętego przez nie prawnofinansowego modelu udzielania międzynarodowej pomocy humanitarnej, następnie opisuje niemiecki model finansowania i udzielania pomocy humanitarnej, a wreszcie poddaje analizie zgoła

odmienny prawnofinansowy model libański. W każdym przypadku Autor podejmuje próbę wykazania skuteczności rozwiązań prawnych i pomocowych podejmowanych w poszczególnych państwach i opisywanych modelach prawnofinansowych.

Pracę kończy podsumowanie (s. 258-262), które Autor nazwał „Zakończenie”. Zawarta w tej części pracy konkluzja wraz z rezultatami uzyskanymi w wyniku przeprowadzonych badań empirycznych i analiz omawianych w kolejnych rozdziałach dysertacji przesądziły – w ocenie samego Autora – o pozytywnej weryfikacji postawionej na wstępie zasadniczej tezy rozprawy oraz hipotez badawczych i pozwoliły na udzielenie odpowiedzi na pytanie „*jak pomagać, aby skutecznie pomagać?*”. Podkreślić należy, że Autor analizował postawiony problem z różnych punktów widzenia, co jest w pełni uzasadnione teoretycznie. Na podkreślenie zasługuje „chłodna” narracja i dystans do przeprowadzonych analiz. Szkoda jednak, że podsumowanie pracy ma wymiar bardziej polityczno-społeczny, niż naukowy.

Słabym rozwiązaniem konstrukcyjnym pracy jest brak zamieszczenia na końcu każdego rozdziału przynajmniej krótkiego „podsumowania”. To z pewnością umożliwiłoby Autorowi sporządzenie zwięzłego, merytorycznego zakończenia zawierającego wnioski, wynikające z treści dysertacji, którego faktycznie brakuje.

4. Poza generalną zgodnością z wymogami ustawowymi, recenzowana rozprawa posiada kilka zalet. Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza swoboda oraz szeroki zakres źródeł, które Autor wykorzystał, a następnie uporządkował i zamieścił w wykazach na końcu dysertacji. Dobrze to świadczy o kwalifikacjach merytorycznych i samodzielności naukowej Autora rozprawy.

Niewątpliwą zaletą recenzowanej pracy jest bardzo dobra znajomość tematu podjętego przez Pana mgr. Jana Bromskiego jako przedmiotu rozważań. Myśli formułowane są w sposób zrozumiały. Autor dysertacji wypowiada się z łatwością, jasno i z dbałością o poprawność językową. Sposób prowadzenia rozważań nie budzi zastrzeżeń, wywody są dojrzałe, a poglądy i oceny wyważone i rozsądne. Należy uznać, że cele rozprawy określone we wstępie zostały zrealizowane, a przyjęte metody badawcze oraz właściwie dobrane źródła umożliwiły wyciągnięcie prawidłowych wniosków oraz ukazanie problemu i jego konsekwencji, jeśli nie zostanie on przez społeczność międzynarodową rozwiązany. Przedmiot i układ zagadnień prezentowanych oraz analizowanych w poszczególnych rozdziałach jest logiczny i spójny, a treści merytoryczne będące wynikiem studiów literaturowych, analizy regulacji prawnych i orzecznictwa, jak również dywagacji odzwierciedlających

spostrzeżenia oraz własne doświadczenia i poglądy Doktoranta, nie budzą zastrzeżeń, choć inspirują do polemicznych refleksji. Opracowanie naukowe wszak powinno skłaniać do dyskusji i polemik, a dla Autora stanowić inspirację do dalszych dociekań i badań. I taki walor spełnia przedstawiona mi do recenzji dysertacja.

5. Recenzowana rozprawa ma charakter opisowo-analityczny. Zawiera wiele wartościowych i twórczych wątków w wymiarze dorobku teoretycznego, jak i, co należy szczególnie podkreślić, aplikacyjnego.

Praca jest dobrze udokumentowana poglądami doktryny (wykorzystano prawie 200 pozycji literatury przedmiotu odnoszących się bezpośrednio do omawianego tematu), niezwykle umiejętnie dobranymi opiniami doradczymi, raportami, analizami, orzeczeniami sądów i trybunałów, a także aktami prawa krajowego, unijnego i międzynarodowego. Na uznanie zasługuje trud zebrania i umiejętnego wykorzystania tak wielu źródeł, co dowodzi nie tylko dużego nakładu pracy ze strony Pana mgr. Jana Bromskiego, ale również bardzo dobrej znajomości podjętego tematu oraz sumienności w jego rozwiązaniu.

6. Uważam, że przedłożona przez Pana mgr. Jana Bromskiego rozprawa, a także jej konstrukcja i sposób prezentacji oraz wykorzystanie zebranego materiału źródłowego i zastosowana metoda krytycznej analizy problemu połączona z logicznym wnioskowaniem, pozwala stwierdzić, że zakładane przez Doktoranta cele badawcze zostały osiągnięte. Autor udowodnił, iż posiada szeroką wiedzę teoretyczną w reprezentowanej dyscyplinie (prawo) oraz własny warsztat badawczy umożliwiający kompleksowe i skuteczne badanie złożonych zagadnień ustrojowych i prawno-finansowych.

7. Recenzowana praca doktorska została przygotowana sumiennie pod względem edytorskim. Zagadnienia przedstawiono w sposób przejrzysty, z zachowaną logiką kolejnych wywodów i poprawną argumentacją. Tekst uzupełniają prawidłowo sporządzone odnośniki do odpowiednich pozycji bibliograficznych. To wszystko wpływa na generalnie pozytywną jej ocenę.

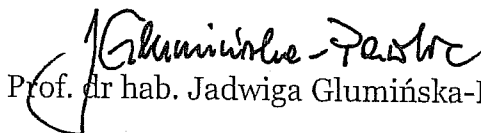
III. Konkluzja.

Recenzowana rozprawa pana mgr. Jana Bromskiego jest skonstruowana poprawnie, a wybór problematyki badawczej, tak ważnej i aktualnej, należy ocenić

wysoko, tak z teoriopoznawczego, jak i praktycznego punktu widzenia. Interesujące jest podejście koncepcyjne Autora, eksponujące logikę i spójność rozważań teoretycznych, zwłaszcza na tle regulacji prawa międzynarodowego publicznego. Wypowiedzi Autora są komunikatywne i właściwie uzasadnione, a problemy stawiane prawidłowo. W całej pracy zachowana jest jej myśl przewodnia, a wnioski zawarte w podsumowaniu całej rozprawy wynikają z jej treści, natomiast formułowane oceny zasługują na uwagę.

Stosownie do standardów sformułowanych przez ustawodawcę stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska jest twórczym, wartościowym opracowaniem, potwierdzającym umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Doktoranta. Pan mgr Jan Bromski wykazał się dobrą wiedzą teoretyczną w dyscyplinie nauk prawnych oraz sformułował ważny problem naukowy, który następnie rozwiązał w oryginalny sposób. Zarówno dobór tematu, konstrukcja pracy, przeprowadzone badania, a także poprawne argumentowanie, wnioskowanie i kompleksowość analizy, bez wątpienia czynią zadość wymogom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym w dniu przedłożenia mi jej do recenzji.

Uwzględniając powyższe, rekomenduję Wysokiej Radzie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie przyjęcie niniejszej rozprawy Pana mgr. Jana Bromskiego zatytułowanej „*Modele prawnofinansowe udzielania pomocy humanitarnej na przykładzie aktualnego konfliktu w Syrii*” oraz dopuszczenie do publicznej obrony i do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych, po spełnieniu przez jej Autora innych wymogów określonych prawem.

Prof. dr hab. Jadwiga Glumińska-Pawlic

Katowice, dnia 24 sierpnia 2019 roku

